

Ранко Младеноски

КНИГА ЗА ГОРДИТЕ И НЕПОКОРНИ МАКЕДОНЦИ

(Васил Тоциновски, *Време минајќо и сегашно*, Институт за македонска литература, Скопје, 2002)

„Кон прашањето за дводомните писатели“ е поднасловот на оваа книга на д-р Васил Тоциновски, еден од најревносниите проучувачи на македонската литература меѓу двете светски војни и особено на прашањето за македонските автори кои твореле на туѓ јазик, односно за таканаречените „дводомни писатели“. Овој труд на Тоциновски ги обелоденува животните патеки и творечките активности на полето на литературата на девет македонски автори кои од времето на Илинден, па и во периодот меѓу двете светски војни пишувале, во основа, на бугарски јазик. Станува збор за Арсени Јовков, Димитар Г. Молеров, Кочо Молеров, Сребро Јанакиев, Владимир Ковачев, Никола Хр. Дренков, Атанас Трендафилов, Христо Стојков и Ангел Каратанчев. Низ 13 одделни текстовни единици во оваа книга се приопштуваат кон македонската литература најновите сознанија за творечките премрежија на овие македонски дејци. И како што потенцира и самиот автор, текстовите во книгата трагаат „по помалку познати автори и дела, подзаборавени и отфрлени, секако ненамерно, кои ги прошируваат и збогатуваат процесите и резултатите во македонската литература“.

Еден од тие „подзаборавени и отфрлени“ автори е Арсени Јовков за чие творештво во оваа книга се објавуваат четири текста: „Поетот Арсени Јовков“, „Модерниот поетски сензибилитет на Арсени Јовков“, „’Проклетина’ - поема од македонскиот живот на Арсени Јовков“ и „Есеите, огледите и критиките на Арсени Јовков“. Доволно е да се прочитаат само веќе предочените наслови во книгата и да се донесе заклучокот дека станува збор за автор со широк спектар на интерес во литературата. Но, не само во литературата. Арсени Јовков бил активно вклучен и во борбата за слобода на македонскиот народ, па дури бил учесник и во Илинденското востание. Со право

Тоциновски вели дека „Јовков е борец со пушка и воин со збор“. Четирите текста на Тоциновски ни го прикажуваат Јовков како поет, писател, есеист, критичар, но и како револуционер. Се поаѓа од проучувањето на неговите поетски почетоци во 1900 година, па преку романот во стихови „Илинден“, преку неговите песни објавувани во периодичните списанија, преку поемите, преку огледите, се стигнува до заложбите на Јовков за реформи во бугарскиот правопис. Тоа секако зборува за неговата огромна ангажираност безмалку на секој план од општественото живеење.

Тргувајќи од основните особености на поетскиот сензибилитет на Јовков, Тоциновски го врамува овој македонски поет во стилската формација наречена симболизам. Низ компаративен приод се врши една паралела меѓу поетските постапки на Јовков и Бодлер, на Јовков и Едгал Алан По, на Јовков и Воислав Илиќ. „Јовков природата ја пресоздава според Бодлер во 'шума од симболи' и ја користи техниката на симболистичко претскажување, далечни навестувања и асоцијации“ - заклучува Тоциновски разработувајќи ги понатаму одделните песни на Арсени Јовков со еден симплифициран, но функционален книжевно-толкувачки приод.

Мошне интересна е елаборацијата во оваа книга на есејот на Јовков посветен на творецот и на творештвото под наслов „Душата на творецот“. И за Јовков, како и за многумина, творењето претставува изблик, неопходна потреба за создавање, за пишување. Тоциновски успеал да ги издвои клучните сегменти од оваа статија која е мошне значајна и за самиот Јовков, но и за македонската литература воопшто. Како илустрација ќе посочиме само еден дел од елаборацијата на Тоциновски кон овој есеј на Јовков: „Јовков децидно ја застапува тезата оти само големите луѓе можат да бидат големи творци. Само душата исполнета со љубов и верба во човекот и во животот ги создава трајните вредности и ги освојува возвишените придобивки на цивилизацијата“.

Во оваа книга се разгледува и огледот „Македонски театар“ на Арсени Јовков којшто е пишуван по повод јубилејот на Чернодрински, но и огледот „Илинденското востание во историјата“ од 1923 година во кој Јовков, меѓу другото, пишува: „Целиот мој род беше обречен да ѝ служи на Македонија и повеќето од нив загинаа за нејзината слобода. Ако е нужен мојот

живот, јас ќе го дадам... Јас не можам да земам сега пушка и да се борам. Мојата пушка е перото и јас со него се борам“. Ете, токму така ни е претставен Арсени Јовков во оваа книга на Тоциновски.

Во наредните два текста од книгата интересот е свртен кон творештвото на браќата Димитар и Кочо Г. Молерови. Првиот текст ги обработува творечките зафати на Димитар Г. Молеров во 1903 година, додека вториот текст претставува приод кон творечкиот профил на Кочо Молеров. За Димитар Молеров се потврдува дека мошне интензивна и творечки плодносна е 1903 година, време кога се интензивира македонската борба за слобода и време кога се случува Илинденското востание. На страниците на повеќе списанија Димитар Молеров објавува песни кои се посветени на борбата за слобода, но и на апостолите на таа борба како што се Гоце Делчев и Даме Груев. Како што оценува Тоциновски, литературното дело на Димитар Г. Молеров е „длабоко инспирирано од животот и судбината на Македонија“. Истото може да се рече и за неговиот брат, Кочо Молеров, кој својата литературна активност ја започнува на осумнаесетгодишна возраст во познатата Солунска гимназија „Св. Кирил и Методиј“. Тој е член на ВМРО од 1896 година, а се вклучил и директно во борбите за слободна Македонија. Од тој аспект, мошне значаен и како литературен, но и како историски документ е неговиот „Ајдучки дневник“ во кој покрај историските настани се запишуваат и патилата и страдањата, стравовите и надежите на човекот кој е директен учесник во тие историски случувања за Македонија. Извлекувајќи заклучок од содржината на овој „Ајдучки дневник“ Тоциновски потенцира дека „Кочо Молеров се идентификува како филозоф на егзистенцијализмот кој е убеден, и тоа јавно го проповеда, дека човекот е роден да биде сам и несреќен“. Во текстот се анализираат и расказите на Кочо Молеров - „Крвав Саве“ и „Симон“. Во предговорот на првиот расказ, како што наведува Тоциновски, е запишано дека станува збор за „Вистинска случка во Разлог (Македонија) по заробувањето на Елена Стон“, а вториот расказ е „приказна за откорнатикот Симон кој како дете ќе ја напушти татковината, судбина на многу Македонци, зашто како што ја почнува приказната Молеров 'нашата татковина личи на мајка која раѓа, но не може да храни'“. Очигледно е дека во творештвото на

двајцата браќа челно место зазема татковината и пред сè борбата за нејзино ослободување. Тие се, како што би рекол Тоциновски, горди и непокорни Македонци.

Сребро Јанакиев е еден од деветтемина кои го заслужиле местото во оваа книга на Тоциновски, а со тоа и местото во рамките на македонската литература. За Јанакиев во оваа книга се дава синтагматскиот атрибут „весел скитник“. Станува збор, всушност, за автор кој своите први поетски објави ги има во 1918 година во весникот „Беласица“. Интересно е што податоците за себе Јанакиев ги дава во едно писмо до љубената, негова идна сопруга, во кое самиот тој се идентификува како „Веселиот скитник“. Тоциновски во оваа книга го обработува ова писмо за кое вели дека, всушност, е поезија во форма на проза. Покрај ова писмо, во книгата се обработуваат и песните на Сребро Јанакиев како што се „Есенски песни“, „Есенски цигулки“, „Писмо до Вардела“, „Есенски настроенија“ и други, а свое место зазема и прозниот запис „Видено и чуто“. Во врска со творбите на Јанакиев, Тоциновски оценува: „Колку и да се тие скромни, недоречени и со прераната смрт незавршени, сепак остануваат како мал и драгоцен прилог во нејзината (македонската - н.з.) традиција и континуитет, непокор и идентитет“.

Текстот „Низ поетскиот ракопис на Владимир Ковачев“, како интегрален дел на оваа книга, претставува прилог кон изборот од песни на Ковачев во книгата „Песни за Македонија“ објавена во 1997 година. Станува збор за еден поширок осврт насочен кон расветлувањето на делото на Владимир Ковачев. Тоциновски ги предочува песните на Ковачев, но и неговите поеми и прозни записи одредувајќи ги основните тематско-идејни содржини: „Негова првична и единствена книжевна тема е Македонија, нејзините вековни буни и востанија, длабоко сокриените копнежи по сопствената слобода и иднина кои никој не ги подарува, туку се избираат со сопствена борба и жртви“. Во таа насока се и пишуваните песни „Скитник“, „Разделба“, „Просјак“, „Од заседа“, „Македонија“ и други. Во поемата „Славе Мерџанов“ преку зборовите на јунакот, Ковачев ќе воскликне: „Во тебе скоро ќе грејне на слободата зракот“. Станува збор за визионерски стихови на овој македонски поет. Особено потресна е поемата „Заборавен, но голем борец“ во која на крај јунакот кој е опколен во неговата куќа „со четирите куршуми ги убива најближните и најсаканите свои, а петтиот куршум од

револверот е на неговото чело“. Тоа се во основа темите кои се среќаваат во поезијата на Ковачев, а кои Тоциновски ги разработува во оваа книга.

На наредните страници од книгата „Време минато и сегашно“ авторот ги има предвид творечките достигнувања на Никола Х. Дренков. Станува збор за текстовите „Книшките на Никола Х. Дренков“ и „Релацијата народ - религија во драмата 'Народ и црква' на Никола Х. Дренков“. Тоциновски покажува дека Никола Дренков е многу добар познавач на црковните и религиозните прашања во времето од крајот на 19 век, а како аргументи кон оваа констатација стојат неговите две книшки „Да пазим душата си“ и секако неговата драма „Народ и црква“ која обработува тема од борбата на македонскиот народ за своја самостојна црква која нема да ѝ робува на Цариградската патријаршија. Во разработката на оваа драма, покрај црковните прашања, Тоциновски обработува и други елементи како што е на пример синдромот на самоуништувањето и предавството кај македонскиот народ, или на пример регистрирањето на фолклорните елементи кои се појавуваат во драмата на Никола Дренков. Тоа зборува дека Тоциновски ѝ приоѓа на оваа драма од повеќе аспекти за да констатира, на крај, дека „во пиесата на Дренков имаме еден мал зборник од вредни и вредносни народни умотворби, уште повеќе што тие се запишани 'на македонски дијалект“.

Дека оваа книга на Васил Тоциновски го брише правот од многу имиња во македонската литературна историја, потврдува и неговиот текст посветен на социјалниот книжевен ангажман на Атанас Трендафилов. Тоциновски ги обработува расказите од „Зимски ноќи“ и повеста „Улица и фабрика“ на младото момче кое од животот се збогува на дваесетгодишна возраст и тоа под сомнителни околности. И покрај краткотрајниот живот, Трендафилов оставил зад себе дела со кои го заслужува местото во македонската литература, но и пошироко во македонската историја како борец за социјална и национална слобода.

Како автор кој твори меѓу двете светски војни во оваа книга е застапен и дојранчанецот Христо Стојков - поет, раскажувач, романсиер, литературен критичар, новинар и публицист. Тој е член на Македонскиот литературен кружок „Никола Вапцаров“. Пишува раскази и новели, а основна тема во неговите литературни трудови е судбината на Македонците кои

поради војната ја напуштиле татковината. Мошне илустративен е лирскиот запис „Татковата куќа“ на кој Тоциновски му обрнува особено внимание.

Ангел Каратанчев е последниот автор за кој Тоциновски пишува во оваа книга насловена како „Време минато и сегашно“. И тој спаѓа во редот на оние Македонци кои ја преживуваат судбината на откорнатиштвото. Социјалните теми се доминантна во неговото поетско творештво со што им се доближува на Рацин и на Неделковски. За овој автор Тоциновски ќе заклучи: „Ангел Каратанчев е поет со модерен творечки сензибилитет. Со сопствен поетски ракопис кој низ релевантната назнака на мислата и размислата е грижник кон нормите на човековата егзистенција“.

Книгата „Време минато и сегашно“ на Васил Тоциновски е уште еден негов придонес кон збогатувањето на трезорот на македонската литературна историја. Таа е показ дека проучувачите на македонската литература и на нејзините историски димензии се должни да им го дадат вистинското место и да им ја оддадат заслужената почит на сите македонски литературни дејци. Васил Тоциновски веќе долго време тоа го работи.